

Gesprekken voeren en spreken

VOORBEELDLESSEN BIJ DE PEILING MONDELINGE TAALVAARDIGHEID IN
HET SPECIAAL (BASIS)ONDERWIJS

Gesprekken voeren en spreken

Voorbeeldlessen bij de peiling
mondelinge taalvaardigheid in het
speciaal (basis)onderwijs

Februari 2021

Verantwoording

2021 SLO, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Auteur(s): Mariëtte Hoogeveen en Joanneke Prenger

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 1.7937.797

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Lesbeschrijving gesprekken voeren	6
Lesbeschrijving spreken	14
Bronnen	20
Bijlage 1 Lesmateriaal bij de lessenserie <i>gesprekken voeren</i>	21
Bijlage 2 Leerlingmateriaal bij de lessenserie <i>spreken</i>	31

Inleiding

Onder regie van de Inspectie van het Onderwijs wordt periodiek peilingsonderzoek (Peil.onderwijs) uitgevoerd in het primair onderwijs. Doel van dit onderzoek is om de prestaties van leerlingen, hun attitudes en het onderwijsaanbod in kaart te brengen. De resultaten vormen input voor een brede dialoog over de inhoud, kwaliteit en het niveau van het Nederlandse onderwijs. In het kader hiervan is in 2017/2018 een peiling uitgevoerd voor het [domein mondelinge taalvaardigheid](#) aan het einde van het speciaal (basis)onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2019a).

Voor dit onderzoek hebben het Kennisinstituut voor Taalontwikkeling Amsterdam (ITTA) en Cito B.V. passende meetinstrumenten ontwikkeld:

- voor luistervaardigheid: een pen-en-papier toets en een praktische spelsituatie toets;
- voor spreekvaardigheid: een taak waarbij een fragment uit het jeugdjournaal naverteld moet worden en een taak waarbij leerlingen aan de hand van het spel Story Cubes een verhaal vertellen;
- voor gespreksvaardigheid: een gespreksopdracht tijdens een samenwerkingsspel.

Bij het ontwikkelen van de taken zijn de referentieniveaus mondelinge taalvaardigheid en een nadere uitwerking daarvan in een domeinbeschrijving (Prenger & Damhuis, 2016) het uitgangspunt geweest.

Impuls voor het mondelinge taalonderwijs

Het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid wordt nogal eens aangeduid als het 'stiefkind' van het taalonderwijs: er wordt relatief weinig structurele, intentionele aandacht aan besteed (Van Langen et al., 2017) en er is relatief weinig onderzoek naar verricht (Bonset & Hoogeveen, 2011). Leerkrachten geven aan dat zij behoefte hebben aan handvatten voor de inhoud en vormgeving ervan om hun leerlingen de vaardigheidsniveaus 1F/2F uit het referentiekader te laten halen.

Om het mondelinge taalonderwijs een impuls te geven is door het Expertisecentrum Nederlands [een reflectiewijzer](#) (Inspectie van het Onderwijs, 2019b) voor schoolteams ontwikkeld. Met behulp hiervan kunnen teams met elkaar van gedachten wisselen over het mondelinge taalonderwijs op hun scholen.

Daarnaast heeft de Inspectie van het Onderwijs besloten de toetstaken voor spreekvaardigheid en gespreksvaardigheid beschikbaar te stellen voor het onderwijsveld. De taken uit het peilingsonderzoek zijn specifiek ontwikkeld om prestaties van leerlingen in kaart te brengen. Dit betekent dat ze in deze vorm niet direct bruikbaar zijn voor het onderwijsveld. In samenwerking met de inspectie heeft SLO de taken bewerkt en voorzien van didactische handreikingen. In deze handreiking bieden we didactische suggesties op basis van twee taken uit de peiling, te weten de spreektaak (het vertellen van een verhaal met behulp van

een dobbelspel) en de gesprekstaak (het voeren van een besluitvormend gesprek tijdens het spelen van een samenwerkingsspel).

Didactische handreiking bij de taken

In deze handreiking beschrijven we twee lessen rondom *spreken* en *gesprekken* die ingezet kunnen worden om te werken aan de mondelinge taalvaardigheid van leerlingen. In de praktijk van het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid is het leermoment vaak gekoppeld aan het beoordelingsmoment. De spreekbeurt is meteen het toetsmoment: leerlingen krijgen meteen een cijfer voor hun spreekbeurt, zonder dat ze eerst feedback hebben gekregen op hun opzet en eerste poging. Door deze lessenseries te ontwikkelen hopen we dat leerlingen de gelegenheid krijgen hun mondelinge taalvaardigheid te ontwikkelen en daar feedback op te krijgen.

De ontwikkelde taken sluiten qua vorm en inhoud aan bij de toetstaken die gebruikt zijn in de peiling Mondelinge taalvaardigheid aan het einde van het speciaal (basis)onderwijs. Ze zijn echter aangepast aan de context van de lespraktijk (bijvoorbeeld onderwerpen, activiteiten, instructie met betrekking tot succescriteria, afstemming van klassikale, individuele, en groepsactiviteiten) en voorzien van een lesbeschrijving en leerlingmateriaal (hulpkaarten voor het spreken en het voeren van een overleg).

Beide lessen zijn uitgetoetst door groep 8 van sbo De Carrousel in Hoogeveen. Op basis van hun ervaringen zijn de taken aangepast en gevalideerd. In vergelijking met de eerder ontwikkelde voorbeeldlessen voor het basisonderwijs (Hoogeveen & Jansen, 2019) is in dit lesmateriaal voor sbo-leerlingen rekening gehouden met de doelgroep, bijvoorbeeld door gebruik te maken van heldere tafelkaarten om leerlingen (visueel) te ondersteunen bij het uitvoeren van de taken.

We presenteren deze lessen als voorbeelden van hoe het onderwijs in spreken en gesprekken voeren in groep 8 inhoud en vorm kan krijgen. De lessen zijn echter niet dekkend voor een onderwijsaanbod spreken en gesprekken in groep 8.

Lesbeschrijving gesprekken voeren

Toelichting bij de gesprekstaak *Kraak de code*

Omschrijving taak:

overleg tussen vier leerlingen met als doel tot gezamenlijke besluiten te komen om een probleem (*Kraak de code*) op te lossen. De leerlingen overleggen over drie verschillende raadsels om de code te kraken.

Doelgroep: laatste leerjaar sbo en so (groep 8)

Niveau: 1F/2F

Tijdsduur:

- les 1 (oriëntatie): 45 minuten
- les 2 (uitvoering en reflectie): 60 minuten

Hulpmiddelen:

- werkblad voor elke leerling
- voor elke leerling: een set puzzels/raadsels
- observatieformulier voor de leerkracht
- per tafel of voor de hele groep: een kistje met een cijferslot
- kopieën van de tafelkaart (tafelkaart op digibord)

De gesprekstaak

In het referentiekader taal worden bij het onderdeel Gesprekken de taken 'discussie, overleg en informatie uitwisselen' genoemd. De leerlingen voeren in deze les een overleg. Onder een overleg verstaan we: een verkennend gesprek om tot een gezamenlijk besluit te komen. Argumenten kunnen hierbij een rol spelen. Ze zijn echter bedoeld om ideeën toe te lichten; niet om iemand te overtuigen van een bepaald standpunt, zoals in een discussie.

Doel van het gesprek

Het doel van een overleg in het algemeen is om meningen en argumenten uit te wisselen, samen problemen op te lossen of om elkaar advies te geven. In deze opdracht is het doel dat leerlingen samen een probleem oplossen, in het kader van een spelopdracht. Ze overleggen hardop over de vraag wat mogelijke oplossingen zijn bij drie puzzels/raadsels. Ze doen dit door ideeën en argumenten uit te wisselen.

Gespreksrollen

De leerlingen overleggen in groepjes van vier waarbij ze specifieke rollen vervullen. Eén leerling is gespreksleider, twee leerlingen zijn gespreksdeelnemers, één leerling observeert het gesprek.

Kenmerken van de taakuitvoering

Met de kenmerken van de taakuitvoering wordt aangegeven wat leerlingen moeten kunnen op niveau 1F/2F aan het einde van groep 8: beurten nemen en bijdragen aan samenhang; afstemming op doel; afstemming op de gesprekspartner(s); woordgebruik en woordenschat; vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing. Je kunt in een gesprekstaak niet op alle kenmerken letten. Behandel daarom per taak alleen die kenmerken die het meest van belang zijn voor de gesprekssoort die in de les aan de orde is.

In deze opdracht ligt de focus van instructie op de eerste twee kenmerken: beurten nemen en afstemmen op doel. Leerlingen leren anderen te laten uitpraten, te reageren op bijdragen van anderen en leren samen het doel van het overleg te bereiken. Dit zijn namelijk belangrijke aandachtspunten (criteria) bij het voeren van een overleg waarin een probleem moet worden opgelost. Op deze aandachtspunten geven de leerlingen elkaar in de bespreekfase commentaar.

Dit betekent dat de andere aandachtspunten die in het referentiekader genoemd worden (samenhang, afstemming op gesprekspartners, woordgebruik en woordenschat, vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing) niet expliciet aan de orde zijn in de instructie in deze les, maar uiteraard spelen die wel een rol bij de uitvoering van de taak.

De aandachtspunten zijn:

beurten nemen

- Leerlingen leren dat ze de ander moeten laten uitpraten, hoe ze het gesprek gaande houden en hoe ze aan het woord moeten komen.

afstemmen op doel

- Leerlingen leren dat ze het gespreksdoel voor ogen moeten houden: in deze les het gezamenlijk tot overeenstemming komen over de puzzels en raadsels.
- Leerlingen doen dat door ideeën en argumenten uit te wisselen.

De leerlingen en de leerkracht letten daarom specifiek op deze twee aandachtspunten:

- geef feedback als ze elkaar niet laten uitpraten
- geef feedback als ze het gezamenlijke doel niet voor ogen houden, en geen goede argumenten of ideeën uitwisselen.

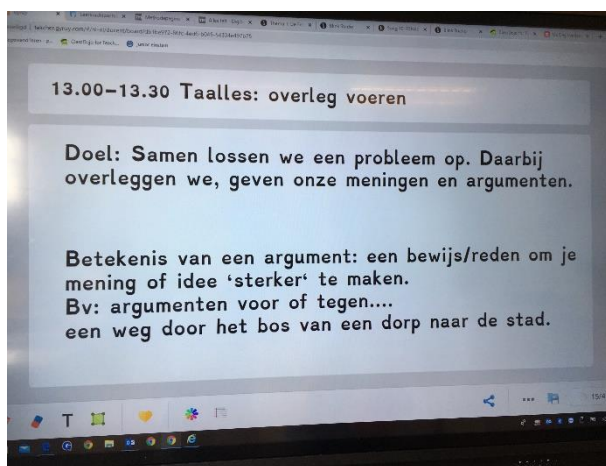
Als leerkracht loop je rond bij de groepjes en verzamel je zoveel mogelijk concrete voorbeelden van momenten waarop de interactie goed en minder goed verloopt. Gebruik hierbij het observatieformulier (zie bijlage 1).

Uitvoering van de les (les 1)

A Oriëntatie op de gesprekstaak

Stap 1: Verkennen waar een goed gesprek aan voldoet

- Vertel de leerlingen dat zij straks in groepjes van vier het spel *Kraak de code* gaan spelen waarbij ze een prijsje kunnen winnen. Om het spel te kunnen spelen, moeten de leerlingen goed met elkaar overleggen. Alleen dan hebben ze kans om tot een juiste oplossing te komen.
- Het is dus belangrijk om elkaar te laten uitpraten en goed te overleggen door ideeën en argumenten uit te wisselen. Maar hoe doe je dat eigenlijk? Deel het werkblad *Wat is een goed gesprek* uit (zie bijlage 1) om leerlingen ideeën te laten bedenken en gebruik daarbij de werkvorm denken-delen-uitwisselen. Dit gaat als volgt: leerlingen vullen eerst individueel het werkblad in, wisselen daarna uit met hun schoudermaatje en vullen daarmee hun eigen werkblad aan. Op het werkblad verzamelen leerlingen ideeën bij de vragen:
 - Wat moet je doen in een gesprek waarin je samen een oplossing voor een probleem moet bedenken?
 - Wat zijn belangrijke regels om je aan te houden in een gesprek met elkaar?

Werkblad: wat is een goed gesprek?

Wat zijn belangrijke regels om je aan te houden in een gesprek met elkaar?

Mijn ideeën:

je kijkt elkaar aan
praat niet door elkaar heen
duidelijk praten

Ons beste idee:

Hoe kun je samen in een gesprek tot een goede oplossing komen? Wat moet je dan doen?

Mijn ideeën:

uitpraten
opeenoplossen^{ing} kanen

Ons beste idee:

Foto: instructie en oriëntatie

Bespreek vervolgens de ideeën met de klas. Verzamel de ideeën die passen bij de focus van instructie in deze les of leidt het gesprek in die richting op het (digi)bord:

- Je moet elkaar laten uitpraten, het gesprek gaande houden, de beurt weten te nemen als je zelf een goed idee hebt.
- Je moet het gespreksdoel voor ogen houden: samen tot een oplossing komen. Je moet daar ideeën en argumenten voor uitwisselen.

Dit doe je door:

- te reageren op het idee van de ander en uit te leggen wat je daarvan vindt;
- zelf ideeën en argumenten in te brengen [Bespreek met de klas wat een argument is];
- goed naar elkaar te luisteren en dit te laten merken.

Gebruik voor de nabespreking de tafelkaart uit het leerlingmateriaal (bijlage 1).

Stap 2: Oefenen met de speltaak; observeren van het gesprek

- Vertel dat één groepje leerlingen gaat oefenen met een overleg over een vergelijkbaar probleem dat straks ook in het spel voorkomt. Ze oefenen voor de klas, zodat de rest van de klas kan meekijken en ervan kan leren. De leerlingen in de klas kijken hoe de leerlingen samen overleggen: ze letten op of het doel bereikt wordt, of er ideeën en argumenten uitgewisseld worden en of de leerlingen elkaar laten uitpraten. Het overleg duurt 5-10 minuten.
- Vertel dat de leerlingen een Raadgedicht krijgen (van de website <https://raadgedicht.nl/>). Ze moeten raden welk woord ontbreekt. Ze moeten goed overleggen: welk woord geven ze aan de leerkracht als oplossing van hun groepje? (Zie de oefentaak in bijlage 1).
- Vertel dat de andere leerlingen gaan kijken of ze de aandachtspunten die ze op het digibord staan terugzien in het gesprek.
- Schrijf de aandachtspunten kort op het bord: laten uitpraten, doel bereiken (ideeën en argumenten uitwisselen om samen tot een oplossing te komen).

Stap 3: Reflecteren op de oefen-speltaak en het gesprek

- Bespreek of het doel bereikt is: is het woord goed geraden?
N.B.: Bij deze taak gaat het niet echt om goed of fout. Luister vooral naar de redenering van de leerlingen en of ze het als groepje eens geworden zijn.
- Bespreek ook de manier waarop het overleg heeft plaats gevonden aan de hand van de aandachtspunten op het digibord en de tafelkaart. Geef een voorbeeld van de feedback die ze elkaar kunnen geven.
 - Vraag de leerlingen die geoefend hebben wat ze vonden van het overleg.
 - Vraag de leerlingen uit de klas wat zij goed vonden gaan.
 - Vraag de leerlingen uit de klas of er rekening gehouden werd met de aandachtspunten (door gespreksleider en deelnemers) en vraag om enkele voorbeelden.
- Laat de leerlingen zoveel mogelijk op elkaar reageren en demonstreer waar mogelijk de aandachtspunten tijdens deze bespreking.

Uitvoering van de les (les 2)

B Uitvoering van de gesprekstaak

Stap 4: Uitleggen van het spel Kraak de code

Vertel de leerlingen dat zij nu in groepjes van vier het spel *Kraak de code* gaan spelen waarbij ze in een overleg, gezamenlijk drie raadsels in drie spelrondes moeten oplossen. Voor elke goed opgeloste taak krijgen ze een cijfer waarmee ze aan het eind van het spel een (fictieve) kluis met een cijferslot kunnen openen. Lossen ze de taak niet goed op, dan krijgen ze een verkeerd cijfer! Het slot zal dan aan het eind van de drie spelrondes niet opengaan. Uiteraard mogen ze dan terug naar de taak die niet goed gegaan is.

Foto: Een kluisje (plastic bakje met lint en cijferslot) met iets lekkers erin.

Stap 5: Groepjes maken rollen verdelen

- Deel de leerlingen in groepjes van drie of vier in. Hou daarbij rekening met de communicatieve vaardigheden van de leerlingen. Stel dus de groepjes zo samen dat de grootste kans op goede gesprekken ontstaat. Geef bijvoorbeeld de eerste keer (of keren) een kind dat minder taalvaardig is de taak van gespreksleider en zorg voor gespreksdeelnemers die taalvaardiger zijn. Daar leren de kinderen die mondeling minder taalvaardig zijn van. Dit rouleer je de volgende keren, zodat iedereen elke taak een keer heeft gehad.
- Vertel de leerlingen dat ze met hun groepje het spel in drie spelrondes gaan spelen. Per ronde krijgen ze een raadsel of puzzel. Ze roepen de leerkracht als ze denken dat ze de oplossing gevonden hebben. Die geeft hen een cijferkaart.
- Let op: ze krijgen een goed cijfer bij een juiste volgorde, en een verkeerd cijfer bij een onjuiste volgorde! (zie tabel Kraak de code).

Tabel Kraak de code

spelronde	Correcte oplossing	Foute oplossing
1	Code 7	Code 5
2	Code 3	Code 2
3	Code 1	Code 8

Stap 6: Voorbereiden op het gesprek

- Deel de tafelkaart gesprekken uit en bespreek deze met de leerlingen (zie bijlage 1). Vertel dat de onderwerpen en aandachtspunten op de tafelkaart staan en dat ze die moeten gebruiken.
- Vertel dat elke spelronde bestaat uit drie delen: individueel oplossing zoeken (3 minuten), een gesprek voeren (10 minuten) en samen beslissing nemen (2 minuten). Als de zoemer gaat is de ronde afgelopen.

Stap 7: Het spel spelen: gesprekstaak 1

- Deel het eerste raadsel uit (speltaak 1, zie bijlage 1). Kopieer voor elke leerling een eigen raadsel.
- Gebruik de werkvorm: denken-delen-uitwisselen.
- Laat de leerlingen eerst individueel een oplossing voor het raadsel zoeken of bedenken. Dat doen ze in stilte (3 minuten).
- Laat de leerlingen vervolgens het gesprek voeren en hun ideeën en argumenten waarmee ze tot hun oplossing zijn gekomen uitwisselen: wat is volgens hen de juiste oplossing en waarom? Drie leerlingen voeren het gesprek, de gespreksleider leidt het gesprek (10 minuten). Laat de leerlingen de laatste 2 minuten meebeslissen over de eindoplossing.

- Loop tijdens het denken-delen-uitwisselen bij de groepjes langs en luister naar de gesprekken van de leerlingen. Gebruik hierbij het observatieformulier voor de leerkracht (zie bijlage 1):
 - In welke groepjes of bij welke leerlingen zie je dat leerlingen elkaar goed laten uitpraten?
 - In welke groepjes of bij welke leerlingen zie je dat leerlingen gezamenlijk het doel bereiken? Hoe doen ze dat? Zie je ze reageren op elkaars ideeën en argumenten?
- Loop bij de leerlingen langs om hun eindoplossing van het raadsel te bekijken en geef ze een code-cijfer. Als het raadsel goed is opgelost een code-cijfer uit de eerste kolom, als het raadsel niet goed is opgelost een code-cijfer uit de tweede kolom:

Speltaken per ronde

1. In de eerste spelronde bepalen de leerlingen samen welk woord ontbreekt in het Raadgedicht.
2. In de tweede spelronde denken leerlingen samen na over de vraag wat ze meenemen naar een onbewoond eiland. Wat moet er echt mee?
3. In de derde spelronde kijken de leerlingen samen naar een denkvierkant met de vraag 'Welk plaatje hoort er niet bij?'. Bij dit denkvierkant zijn meerdere correcte oplossingen te bedenken. Ze moeten er minstens vijf bedenken.

Stap 8: Terugblikken op het gesprek

- Vertel de leerlingen dat ze in een bespreking in hun eigen groepje gaan terugblikken op het overleg.
- Pak de tafelkaart er nog eens bij of projecteer hem op het digibord.
- De bespreking verloopt als volgt:
 - De leerlingen vertellen om de beurt wat zij goed vonden gaan in hun groepje en geven voorbeelden uit het gesprek.
 - Stel vast wat er in het gesprek bij het volgende spel beter kan.

Stap 9: Het spel spelen: gesprekstaak 2 en 3

Laat de leerlingen de raadsels/puzzels oplossen uit spelronde 2 en 3 (speltaak 2 en 3, zie bijlage 1).

Kraak de code: met (bijvoorbeeld) de code 7 3 1 gaat de kluis openen en winnen de leerlingen een prijsje!

Suggestie: zorg voor een kistje met een echt cijferslot en stop een zak lekkers (of een gezonde snack) in het kistje!

Foto: leerlingen hebben de code gekraakt en openen het kistje.

C Terugblikken op de gesprekstaak

Stap 10: Terugblikken op spelronde 2 en 3

- Vertel de leerlingen dat ze in hun eigen groepje gaan terugblikken op de overleggen tijdens spelronde 2 en 3. (Zie stap 8 Terugblikken op het gesprek).

Bespreek het terugblikken klassikaal:

- Hoe hebben de leerlingen de terugblik ervaren?
- Is er gesproken over de aandachtspunten op de tafelkaarten?:
 - elkaar laten uitpraten;
 - ideeën en argumenten geven om gezamenlijk het gespreksdoel te bereiken.

D Vervolg op de gesprekstaak

Als vervolg op deze activiteit kun je:

- nog een keer het spel *Kraak de code* spelen, maar dan met andere taken per spelronde, bijvoorbeeld met het reservemateriaal dat bij deze lessenserie is toegevoegd (zie bijlage 1). Je kunt er voor kiezen om het spel dan met dezelfde aandachtspunten te herhalen (beurten en afstemmen op doel), maar je kunt ook een nieuw aandachtspunt (kenmerk van de taakuitvoering) toevoegen aan de reeds geoefende aandachtspunten, bijvoorbeeld: samenhang, vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing;
- een andere taak binnen Gesprekken kiezen uit het referentiekader taal, bijvoorbeeld een discussie of debat. Kijk voor ideeën op: <https://www.schooldebatteren.nl/lesmateriaal/>

Lesbeschrijving spreken

Toelichting bij de spreektaak *Vertel een verhaal*

Omschrijving taak: de leerlingen vertellen een verhaal aan hun klasgenoten

Doelgroep: laatste leerjaar sbo en so (groep 8)

Niveau: 1F/2F

Tijdsduur lessenserie:

- les 1 (oriëntatie): 40 minuten
- les 2 (uitvoering): 40 minuten, (reflectie): 20 minuten

Hulpmiddelen:

- lesbeschrijving
- voorbeeldverhaal voor leerkracht
- kopie van de oriëntatiekaart (voor alle leerlingen)
- kopie van de spreekkaart (idem)
- kopie van de luisterkaart (is dezelfde als de oriëntatiekaart)

De spreektaak

Onder het onderdeel Spreken in het referentiekader taal valt de monoloog. In het peilingsonderzoek Mondelinge taalvaardigheid is gekozen voor de taak een verhaal vertellen. De leerlingen vertellen een verhaal aan de hand van een aantal plaatjes die ze gooien met dobbelstenen (Story-cubes).

Bij de spreektaak in deze les vertellen de leerlingen ieder een voorbereid verhaal dat maximaal 5 minuten duurt. Dat kan een verhaal zijn over een grappige of spannende gebeurtenis die ze zelf meegemaakt hebben maar ze mogen ook kiezen voor een fantasieverhaal.

De leerlingen vertellen elkaar hun verhalen in kleine groepjes. Dit zorgt voor een veiliger klimaat dan wanneer ze het voor de hele klas vertellen. Ze helpen elkaar met de stofvinding door het stellen van vragen over hun verhalen. De leerkracht helpt de leerlingen met de opbouw van het verhaal door een eenvoudige verhaalstructuur te modelen.

Doel van verhaal vertellen

Het doel van het vertellen van een verhaal is dat de leerlingen elkaar amuseren.

Kenmerken van de taakuitvoering

Met de kenmerken van de taakuitvoering wordt aangegeven wat leerlingen moeten kunnen voor de beheersing van niveau 1F/2F aan het einde van groep 8. Per taak worden alleen die kenmerken behandeld, die het meest van belang zijn voor de spreektaak die nu aan de orde is. In deze opdracht ligt de focus van instructie op samenhang en afstemming op doel en publiek (ondersteunende materialen gebruiken, lichaamshouding, intonatie en mimiek) omdat dit belangrijke aandachtspunten (criteria) zijn voor het vertellen van een verhaal

waarmee je anderen wilt amuseren. Dit betekent dat de andere aandachtspunten uit het referentiekader (afstemming op publiek, woordgebruik en woordenschat, vloeiendheid, verstaanbaarheid en grammaticale beheersing) in deze les geen aandacht krijgen. Op de aandachtspunten die aan bod komen in de instructie geven de leerlingen elkaar in de bespreekfase commentaar.

De aandachtspunten zijn:

samenhang (= opbouw in deze les)

- opbouw van het verhaal; de leerlingen leren een eenvoudige verhaalstructuur: situatie (wanneer, waar, met wie), gebeurtenis (probleem/climax), ontknoping (oplossing).

afstemming op doel

- amuseren van je klasgenoten
 - leuk om naar de spreker te kijken en luisteren
 - verhaal ondersteunen met materialen, gebruik van lichaamshouding (gebaren), gezichtsuitdrukking (ogen, uitdrukking gezicht) en gebruik van stem (intonatie)

Uitvoering van de les (les 1)

A Oriëntatie op de spreektaak

Stap 1: Klassengesprek

- Voordat de leerlingen hun verhaal gaan voorbereiden, voer je met hen een kort gesprek over het vertellen van verhalen: kennen ze personen die goed verhalen kunnen vertellen waar ze graag naar luisteren? Vertellen ze zelf wel eens verhalen? Vinden ze het leuk om te doen? Gebruik hierbij de werkvorm denken-delen-uitwisselen. Dit gaat als volgt: leerlingen denken eerst individueel na over het vertellen van verhalen, wisselen daarna uit met hun schoudermaatje en delen daarna hun ervaringen met de klas in een klassengesprek.
- Vraag wie een verhaaltje wil vertellen en geef de volgende hulpvragen: wat was de situatie (wie, waar, wanneer), wat gebeurde er en hoe werd het opgelost? (ontknoping).
- Reageer op het verhaaltje en benoem wat je er leuk aan vindt.
- Leidt het gesprek naar de conclusie dat we in het alledaagse leven vaak verhalen vertellen aan elkaar om elkaar te amuseren.

Stap 2: Voorbeeldverhaal vertellen

Je gaat een verhaal vertellen. Je kunt het voorbeeldverhaal gebruiken (zie bijlage 2) of zelf een verhaal voorbereiden.

Je vertelt het verhaal twee keer. De eerste keer om de leerlingen te amuseren en hen te vragen wat ze ervan vonden, de tweede keer om de focus van instructie te modelen.

Opdracht bij oriëntatie op de vertelling:

- Je vraagt de leerlingen om jouw vertelling te beoordelen.
- Ze doen dit nadat het verhaal de eerste keer verteld is. Ofwel op basis van een opname ervan die via de beamer op het digitaal schoolbord wordt afgespeeld, of op basis van het direct kijken/luisteren naar jouw vertelling.
- Bespreek kort de oriëntatiekaart (zie bijlage 2) met de leerlingen. Leg uit dat een verhaal dat goed opgebouwd is, bestaat uit een *situatie* (wanneer en waar speelde het verhaal zich af en waar ging het over) een *gebeurtenis* (wat gebeurde er) en een *ontknoping* (hoe liep het af). Beantwoord eventuele vragen van leerlingen. Zet op het bord: opbouw verhaal: situatie-gebeurtenis-ontknoping.
- De leerlingen geven in duo's een oordeel over jouw verhaal (zie oriëntatiekaart in bijlage 2). Vraag 1 leerling te letten op de opbouw van het verhaal (wanneer, waar, wie, wat en hoe) en 1 leerling op gebaren, gezichtsuitdrukkingen en stemgeluid (hoe wordt het verhaal verteld?). Vraag hen om de oriëntatiekaart na het vertellen in te vullen. Ze wisselen uit wat ze gezien hebben en komen samen tot een beoordeling.
- Bespreek klassikaal de bevindingen van de leerlingen. Koppel hun bevindingen aan hoe je het vond om het verhaal te vertellen (voorbereiding, uitvoering). Besluit met de conclusie dat je een verhaal vertelt om je luisteraars te amuseren en dat luisteraars verhalen leuk vinden als ze die goed begrijpen (duidelijke opbouw) en als ze goed verteld worden (aandacht hebben voor je doel en publiek door het gebruiken van gebaren, je gezichtsuitdrukking en je stem).

Stap 3: Modellen verteltaak

Je gaat het verhaal nog een keer vertellen. Tijdens het vertellen model je wat de leerlingen straks zelf gaan doen.

- Geef, voordat je je verhaal vertelt, uitleg over de focus van instructie: wat gaan de leerlingen in deze les leren? Ze leren hoe een verhaal opgebouwd is (situatie-gebeurtenis-ontknoping/oplossing), dat je een verhaal vertelt om anderen te amuseren, en ze leren hoe ze een verhaal goed kunnen vertellen (hoe je goed vertelt (met gebaren), hoe je kijkt (gezichtsuitdrukking) en hoe je je stem gebruikt (intonatie)).
- Vertel de leerlingen dat in verhalen dingen in een bepaalde volgorde gebeuren. Je visualiseert de opbouw van het verhaal met gekleurde kaarten die je de leerlingen toont waarop staat: kaart 1: situatie (wanneer, waar, met wie) kaart 2: gebeurtenis (wat) kaart 3: ontknoping/oplossing. Laat de kaarten voor het vertellen zien en zeg de leerlingen dat je bij iedere episode de passende kaart omhoog zult steken. In plaats van kaarten kan ook een wisbordje gebruikt worden.
- Vertel het verhaal opnieuw en toon de leerlingen bij iedere episode de bijpassende kaart of het wisbordje.
- Model tijdens het vertellen je gezichtsuitdrukkingen (oogcontact, bang, blij of boos kijken) je stemgebruik (veel of weinig nadruk, hard of zacht) en

lichaamshouding (gebaren). Vertel bijvoorbeeld bij een spannende passage: 'nu ga ik zachter praten omdat het donker is en ze bang zijn. Als ik dat doe, maak ik het verhaal nog spannender om naar te luisteren'.

B Voorbereiding van de spreektaak

De leerlingen vertellen hun verhaal in groepjes van 3.

Stap 4: Uitleg vertelopdracht (wat)

Je legt uit wat de opdracht is en geeft aan:

- waarover de leerlingen gaan vertellen: een grappige of spannende gebeurtenis die ze zelf hebben meegemaakt of een gebeurtenis uit hun fantasie;
- wat het doel is van de vertelling: je klasgenoten amuseren;
- aan wie je vertelt: je klasgenoten in jouw groepje;
- hoe lang het verhaal duurt (3-5 minuten);
- dat je let op de aandachtspunten die besproken zijn: opbouw van het verhaal en manier van vertellen.

Stap 5: Groepjes samenstellen

Maak drietallen.

Stap 6: Uitleg spreekkaart

Vraag enkele leerlingen de spreekkaart uit te delen. Vraag de leerlingen de kaart te lezen en bespreek eventuele vragen. Wijs erop dat je door het invullen van de vakken de lijn/opbouw in het verhaal ziet.

Stap 7: Voorbereiden verhaal

Geef de leerlingen enkele minuten de tijd om na te denken over een gebeurtenis. De leerlingen bereiden hun verhaal voor door elkaar vragen te stellen over de situatie (wanneer, waar, met wie?) en over de opbouw (situatie-gebeurtenis-ontknoping). Ze vullen de spreekkaart in met een paar trefwoorden en letten erop dat ze nog niet hun hele verhaal vertellen.

Voor leerlingen die het nu nog lastig vinden om een verhaal te bedenken, kun je gebruik maken van (drama)kaartjes waarop de vragen staan (wie, wat waar, hoe?).

Stap 8: Uitleg vertelopdracht (hoe)

Leg de vertelopdracht uit:

- De leerlingen gaan elkaar in groepjes om de beurt hun verhalen vertellen.
- Ze gebruiken tijdens het vertellen de spreekkaart.
- Het vertellen gebeurt een of meer dagen later dan de dag waarop ze het voorbereiden (dat geeft leerlingen de mogelijkheid om het bijvoorbeeld thuis te oefenen).
- De leerlingen vertellen beurtelings hun verhalen. Als 1 leerling vertelt, luisteren de andere 2. De leerlingen die luisteren krijgen ieder een taak (zie de luisterkaart: 1 leerling let op de opbouw, 1 leerling op hoe het verhaal verteld wordt).
- Vraag de leerlingen na het luisteren de luisterkaart in te vullen.

N.B.: Voor kinderen met specifieke zorgprofielen voor wie deze taak te complex is, kun je ervoor kiezen om hen een aangepaste spreektaak te geven.

Mogelijkheden zijn:

- een korter verhaal vertellen;
- een verhaal vertellen over een heel recente gebeurtenis;
- de leerling helpen bij het voorbereiden van het verhaal;
- het verhaal laten vertellen aan 1 medeleerling;
- het verhaal niet bespreken maar de luisteraar vragen te vertellen wat hij leuk vond.

Stap 9: Reageren op verhaal

Na het vertellen mogen de leerlingen vragen stellen aan de spreker over het verhaal.

Uitvoering van de de les (les 2)

C Uitvoering en reflectie op de spreektaak

Bespreken van de verhalen:

Stap 10: Uitleg bespreken van verhalen

Leg uit hoe de verhalen besproken worden:

- De leerlingen werken weer in dezelfde groepjes van 3 en gebruiken de **luisterkaart** (zie bijlage).
De verhalen van 2 leerlingen worden besproken met behulp van wat er op de luisterkaart is aangekruist. De leerling wiens verhaal besproken wordt mag zelf eerst vertellen wat hij goed vindt aan zijn verhaal. Daarna geven de andere leerlingen commentaar: 1 leerling op de opbouw en 1 leerling op hoe het verhaal verteld wordt.
N.B.: De leerlingen kiezen in onderling overleg welke 2 verhalen besproken worden. De leerling waarvan het verhaal niet besproken wordt, komt een volgende keer aan de beurt.
- Vraag de leerlingen om te overleggen welke 2 verhalen besproken worden.

Stap 11: Vragen beantwoorden over bespreekopdracht

Geef ieder groepje de opdracht de verhalen te bespreken. Vraag hen daarbij wat ze op de luisterkaart hebben opgeschreven te gebruiken. Bespreek eventuele vragen.

Stap 12: Verhalen bespreken

De leerlingen bespreken elkaars verhalen.

Stap 13: Klassikale terugblik

Je stelt aan de orde:

- dat de leerlingen wiens verhaal niet besproken is een volgende keer aan bod komen.
- wat er aan bod kwam met betrekking tot de aandachtspunten opbouw van een verhaal (samenhang) en de manier waarop je een verhaal vertelt (doel en publiek). Benadruk dat deze punten belangrijk zijn om het doel van het vertellen: je luisteraar(s) amuseren, te bereiken. Vraag de besprekers te vertellen of deze aandachtspunten aan bod kwamen tijdens de besprekingen.

Stap 14: Luisterkaart bewaren

Leerlingen die commentaar gekregen hebben, bewaren de ingevulde luisterkaart (in hun portfolio). Bij de voorbereiding op een volgende spreektaak kunnen ze het commentaar teruglezen en vaststellen of en hoe ze aandacht moeten besteden aan samenhang en rekening houden met je doel (amuseren).

Differentiatie

Je kunt differentiëren door rekening te houden met de samenstelling van de groepjes voor de bespreking. Combineer hierbij vlotte sprekers met leerlingen die meer moeite hebben om zich verbaal uit te drukken.

D Vervolg op de spreektaak

Als vervolg op deze activiteit kun je:

- de leerlingen een verhaal laten vertellen over een ander onderwerp en met een ander doel. Bijvoorbeeld klasgenoten informeren over hun lievelingssport of hobby;
- een nieuw aandachtspunt (kenmerk van de taakuitvoering) toevoegen aan de geoefende aandachtspunten, bijvoorbeeld vloeiendheid, verstaanbaarheid, of grammaticale beheersing;
- met de leerlingen die dat graag willen, over hun verslag van de bespreking een gesprekje voeren.

Bronnen

Bonset, H., Hoogeveen, M. (2011). *Mondelinge taalvaardigheid in het basisonderwijs: Een inventarisatie van empirisch onderzoek*. Enschede: SLO

Damhuis, R., & Litjens, P. (2003). *Mondelinge communicatie: Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (2009). *Referentiekader taal en rekenen: De referentieniveaus*. Enschede: SLO.

Hoogeveen, M., Jansen, I. (2019). *Van peiling naar praktijk bij mondelinge taalvaardigheid: Een bewerking van de taken uit de peiling voor groep 8*. Enschede: SLO.

Inspectie van het Onderwijs (2019a). *Peil.Mondelinge taalvaardigheid. Einde speciaal (basis) onderwijs. 2017-2018*. Utrecht: author.

Inspectie van het Onderwijs (2019b) *Reflectiewijzer. Mondelinge taalvaardigheid s(b)o*. Utrecht: author.

Langen, A. van, Druten-Frietman, L. van, Wolbers, M., Teunissen, C., Strating, H., Dood, C., ... Binsbergen, M. (2017). *Peilingsonderzoek Mondelinge Taalvaardigheid in het basisonderwijs: Rapportage*. Nijmegen: KBA.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2006). *Kerdoelenboekje*. Geraadpleegd op 5 maart 2019 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2006/04/28/kerndoelenboekje>

Prenger, J., & Damhuis, R. (2016). *Mondelinge taalvaardigheid in het basisonderwijs: Domeinbeschrijving ten behoeve van peilingsonderzoek*. Enschede, SLO.

Bijlage 1 Lesmateriaal bij de lessenserie *gesprekken voeren*

Werkblad: wat is een goed gesprek?

Oefentaak

Observatieformulier

Speltaak 1

Speltaak 2

Speltaak 3

Reservemateriaal: Speltaak 1

Reservemateriaal: Speltaak 2

Reservemateriaal: Speltaak 3

Oplossingen

Tafelkaart

Werkblad: wat is een goed gesprek?

Wat zijn belangrijke regels om je aan te houden in een gesprek met elkaar?
Mijn ideeën:
Ons beste idee:
Hoe kun je samen in een gesprek tot een goede oplossing komen? Wat moet je dan doen?
Mijn ideeën:
Ons beste idee:

Oefentaak

Welk woord ontbreekt?

Een raadgedicht is een gedicht waarin één woord ontbreekt. Dit woord is afgedekt. Lees het gedicht goed en bedenk welk woord jij op de afgedekte plaats zou zetten.

Ga daarna overleggen in je groepje: welke woord past?

Raadgedicht

Zondagmiddag

Zit ik net
onwijs gaaf te gamen
roept mijn vader
onderaan de trap:
kom, het bos in
[red square] leegmaken

ik kijk wel uit
hoe krijg ik
alles wat ik
heb geleerd
er dan weer in?

ik hou me van
de domme, roep
bergen huiswerk pa
mompel
geen zin

© 2019 Mariet Lems

Observatieformulier

Noteer voorbeelden van uitingen van leerlingen

	Beurten nemen	Afstemmen op doel	
Naam groepje of leerling	Elkaar goed laten uitpraten	Gericht op het gezamenlijke doel	Reageren op ideeën en argumenten

Gesprekken: Speltaak 1

Welk woord ontbreekt?

Een raadgedicht is een gedicht waarin één woord ontbreekt. Dit woord is afgedekt. Lees het gedicht goed en bedenk welk woord jij op de afgedekte plaats zou zetten.

Ga daarna overleggen in je groepje: welke woord past?

Aan diggelen

Juf Angelique, kom [afgedekt]
heel even van je kruk
Jan-Willem ligt aan diggelen
hij is een beetje stuk

hij kukelde zo-even
achterover van de wip
zijn hoofd is iets verschoven
plus twee tanden door de lip

hij heeft ineens geen vingers meer
en weet je wat ik zie:
zijn rechterpols is door de klap
verwisseld met een knie

z'n ene oor verkreukeld
er zit stoepkrijt in zijn haar
je móét hem repareren
anders valt hij uit elkaar

o kijk eens aan, daar staat hij al
nou juf, het hoeft niet meer
we gaan nu bomen klimmen want
Jan-Willem doet het weer.

© 2019 Liz Ditters

Gesprekken: Speltaak 2

Op een onbewoond eiland

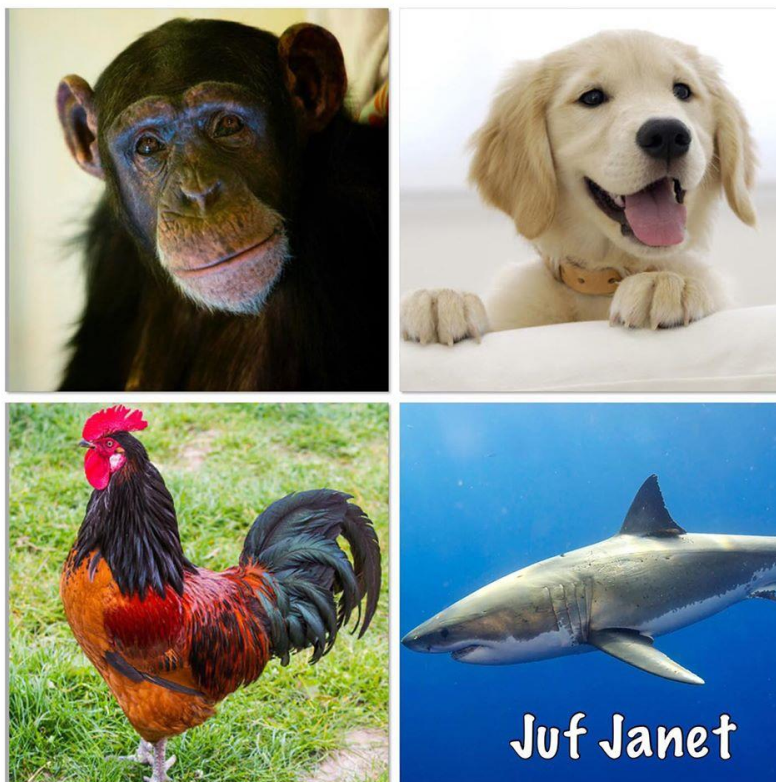
Je zit met je groepje in een vliegtuig. Helaas stort jullie kleine vliegtuig neer. Jullie komen neer op een onbewoond eiland. Gelukkig is, behalve wat blauwe plekken, niemand zwaar gewond geraakt. Het vliegtuigje staat in brand en jullie hebben maar kort de tijd om wat spullen uit het vliegtuig te halen. Behalve de kleding die je nu draagt, heb je niets anders bij je. Welke drie dingen redden jullie in elk geval uit het vliegtuigje?

een zaklamp	een opblaasboot
een flesje water	een mes
een radio	een doos chocoladerepen
een plastic zeil	een pak kaarsen
een doosje lucifers	een verbandtrommel

Gesprekken: Speltaak 3

Welk plaatje hoort er niet bij?

Voor dit beeldraadsel zijn meerdere oplossingen te verzinnen. Verzin minstens vijf oplossingen. Leg bij elke oplossing goed uit waarom het plaatje er niet bij hoort.

Bron: Denkvierkanten van www.vouwjuf.nl

Reservemateriaal speltaak 1

Raadgedicht

In mijn hoofd

Er klinkt een liedje in mijn hoofd; heb ik
het soms een keer gehoord of zelf bedacht?
Waar wordt het dan in mij bewaard?

Er rolt een knikkertje door mijn hoofd:
naar links, dan kan ik heel goed rekenen
naar rechts, dan kan ik beter tekenen.

Heb ik misschien twee in mijn hoofd?
Als ik het mooi rechtop hou, kan ik allebei –
en zingen ook; het nieuwe liedje is van mij.

© 2019 Ineke Holzhaus

Reservemateriaal speltaak 2

Bal gooien

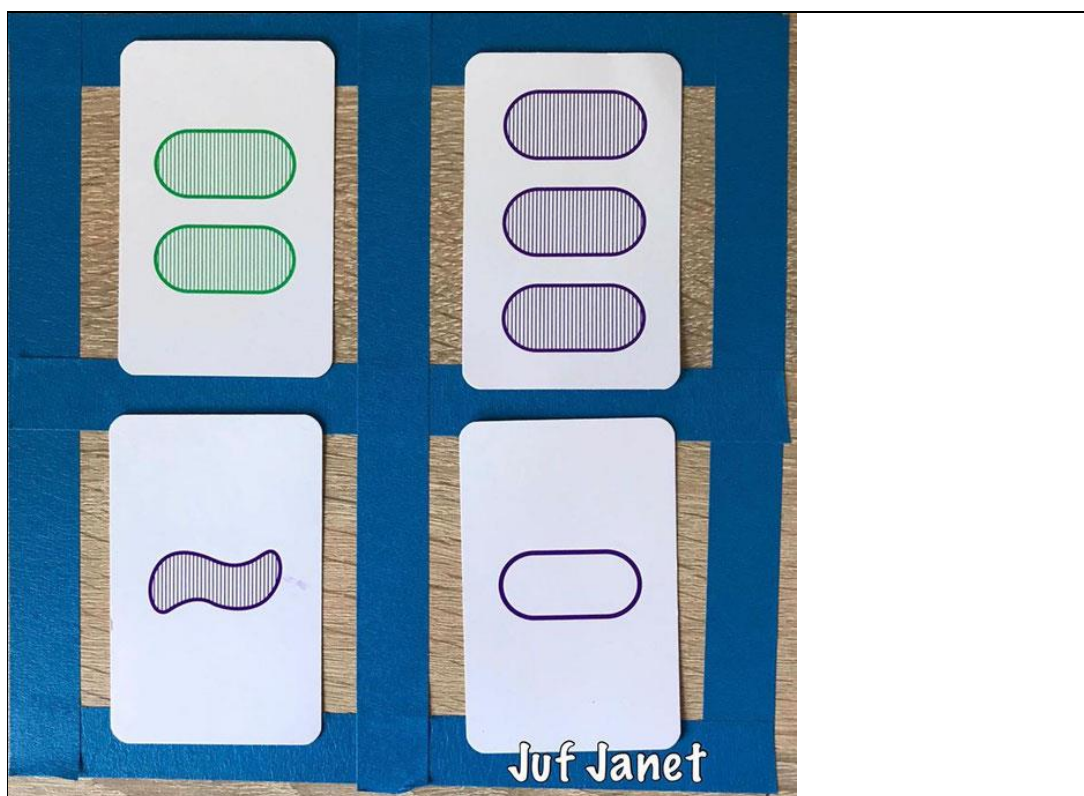
Hoe kun je een bal zo gooien dat hij vanzelf bij je terugkomt? De bal zit nergens aan vast, stuitert nergens tegenaan, de grond is vlak en er is niemand anders in de buurt.

Verdwaald in het bos

Je bent verdwaald in het bos. Gelukkig vind je een oude hut, waarin je kunt overnachten. De hut heeft geen verwarming of verlichting, maar er is wel een kaars, een olielamp, een houtkachel en een luciferdoosje. Je maakt het doosje open en er blijkt maar één lucifer in te zitten. Wat steek je als eerste aan?

Reservemateriaal speltaak 3

Welke hoort er niet bij? Zoek drie oplossingen.

Bron: Denkvierkanten van www.vouwjuf.nl

Oplossingen

Oefentaak

Het antwoord is hoofd

Speltaak 1

Het antwoord is alsjeblieft

Speltaak 2

Het antwoord moet in ieder geval het flesje water bevatten

Speltaak 3

1. hond, want dat is een huisdier
2. hond, want de andere dieren hebben aa: haai, haan, aap
3. de kip, want dat is geen zoogdier
4. de haai, want die heeft geen poten
5. de aap, want die heeft geen beginletter 'h'
6. de haan, want die heeft als enige veren
7. de haai, want die leeft in de zee
8. de haan, want dit is een boerderijdier
9.

Reservemateriaal speltaak 1

Het antwoord is kamer (of kamertjes)

Reservemateriaal speltaak 2

Bal gooien

Antwoord: Je gooit de bal omhoog.

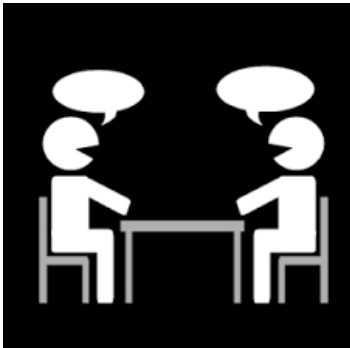
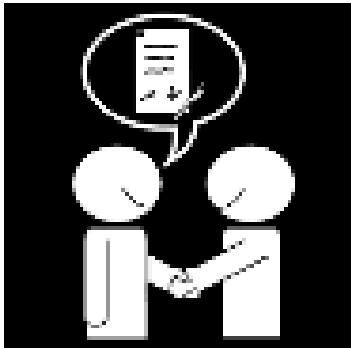
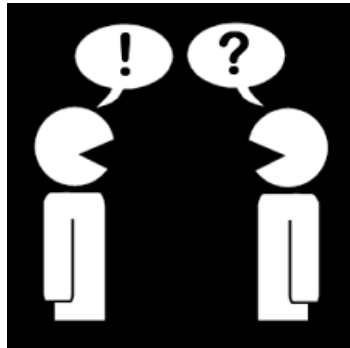
Verdwaald in het bos

Antwoord: De lucifer natuurlijk!

Reservemateriaal speltaak 3

1. Kaartje 4: als enige niet gevuld
2. Kaartje 1: als enige groen
3. Kaartje 3: als enige golf

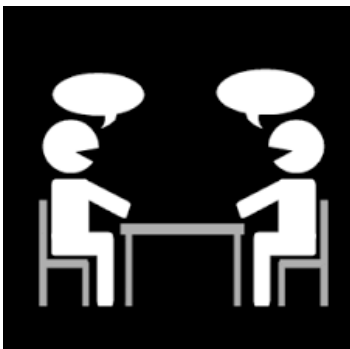
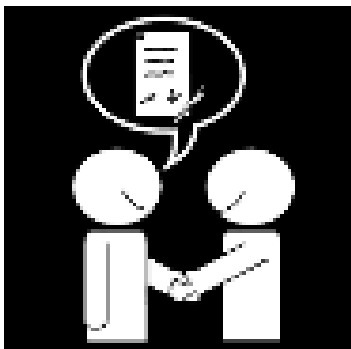
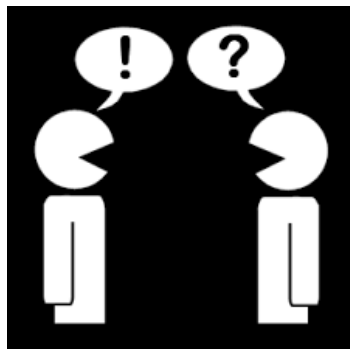
Tafelkaart gesprekken

Beurtwisseling	Gespreksdoel	
	Overeenstemming	Ideeën en argumenten
		
Let erop dat je elkaar goed laat uitpraten!	Zorg dat jullie samen tot een oplossing komen!	Reageer op elkaars ideeën en argumenten en luister goed naar elkaar!

Bron: Pictogrammen van www.sclera.be

Tafelkaart

Beurtwisseling	Gespreksdoel	
	Overeenstemming	Ideeën en argumenten
		
Let erop dat je elkaar goed laat uitpraten!	Zorg dat jullie samen tot een oplossing komen!	Reageer op elkaars ideeën en argumenten en luister goed naar elkaar!

Bron: Pictogrammen van www.sclera.be

Bijlage 2 Leerlingmateriaal bij de lessenserie *spreken*

Voorbeeldverhaal voor de leerkracht

Oriëntatiekaart en luisterkaart

Spreekkaart

Voorbeeldverhaal voor de leerkracht: Op zolder bij oma

Focus van instructie:

- Wat wordt verteld? Samenhang/opbouw: situatie- gebeurtenis/probleem-climax, ontknoping
- Hoe wordt verteld? Presentatie: mimiek (gezichtsuitdrukking) lichaamshouding (gebaren) intonatie (met of zonder nadruk, volume)

Situatie wanneer (vorig jaar) waar (op zolder) met wie (met mijn zusje)

Toen ik zo oud was als jullie (maak gebaar dat klein aangeeft) logeerde ik vaak met mijn zusje bij mijn oma. Dit keer was het in de herfst, het regende en we verveelden ons stierlijk (kijk verveeld). Oma probeerde van alles voor ons te verzinnen, maar we hadden nergens zin in. En... iPads en mobiele telefoons bestonden toen nog niet. We hingen op de bank (met nadruk) en verveelden ons, totdat oma zei (verheugd): 'op zolder is er nog een kist met speelgoed en boeken van je vader, ga maar eens kijken of daar iets leuks inzit'.

Gebeurtenissen-climax (probleem)

We gingen over de lange trap naar boven. De trap kraakte...(intonatie spanning, weinig volume) hoe hoger we kwamen hoe spannender we het vonden. We waren nog nooit op de zolder geweest. De deur piepte toen we hem opendeden. Het was best donker en we zochten naar de lichtknop. Mijn zusje gleed met haar hand over de muur. Opeens trok ze hem met een gillette terug...(gillette geven) 'Getver... spinnenwebben' riep ze. Door het licht dat door de deur die open stond viel, konden we net genoeg zien om de kist te vinden. We deden de stoffige deksel van de kist open (gebaar kist opendoen) en haalden dozen met oude spelletjes eruit. Ze roken muf. Opeens hoorden we de deur piepen en met een harde klap dichtslaan (nadruk op harde klap). Het was stikdonker, we zagen geen hand voor ogen meer (ogen fijn knijpen). We durfden geen stap meer te verzetten.

Ontknoping (oplossing)

'We kunnen heel hard op de grond stampen of roepen zodat oma het hoort en ons komt halen', zei mijn zusje. We durfden allebei niet in het stikdonker naar de deur te lopen (bang kijken). We gingen dicht tegen elkaar aan op de kist zitten en bonkten en riepen. Na vijf bange minuten (idem) hoorden we oma de trap opkomen. Ze zwiepte de deur open en riep (verbaasd nadruk): 'Oh jullie hebben de lichtknop niet gevonden'!

spreek en luisterkaart

Situatie Wanneer? waar? wie?		Gebeurtenis Wat gebeurde er?		Ontknoping Wat was de oplossing?
  		 		

Gebaren		Gezichtsuitdrukkingen		Stemgeluid
				
  		 		

Bron: Pictogrammen van www.sclera.be

Spreekkaart

Situatie wanneer? waar? wie?		Gebeurtenis wat gebeurde er?		Ontknoping wat was de oplossing?

Gebaren		Gezichtsuitdrukkingen		Stemgeluid
				

Bron: Pictogrammen van www.sclera.be

SLO heeft een unieke focus: de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. Het curriculum is een belangrijk fundament voor goed onderwijs. Om leerlingen voor te bereiden op hun toekomst zetten wij onze kennis en ervaring in voor een doordacht curriculum. We baseren ons hierbij op maatschappelijke ontwikkelingen en wetenschappelijke inzichten. Dit doen we in opdracht van OCW en we doen het niet alleen: samen met leraren, schoolleiders en andere partners dragen we bij aan de kwaliteit van het onderwijs.

Bezoekadres

Stationsplein 15
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40**E** info@slo.nl**W** www.slo.nl [company/slo](https://company.slo.nl) [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)